

Farnost Vysoké Studnice v letech 1784–1888

(II.část¹)

VLASTIMIL SVĚRÁK

V r. 1867 přibyla ve farnosti ke kostelu ve Vysokých Studnicích kaple v Kozlově, postavená uprostřed vsi naproti škole (čp. 55) v málo příhodném místě na břehu rybníka na návsi. Stísněná poloha mezi hlavní cestou procházející celou vsí a rybníkem nedovolila její orientaci ve směru západ – východ. Orientace stavby je přibližně jihovýchodní. Předtím stála na stejném místě poblíž staré školy (čp. 42), velmi malá a sešlá kaplička k uctění sv. Jana a Pavla. Kapli s malou věžičkou si postavili sami obyvatelé obce. Byla to menší prostá stavba bez kruchty a sakristie (ty byly přistavěny v r. 1899) i bez varhan, stržená v r. 1936 při stavbě nového kostela. Farář Jan Purdina obstaral všechny potřebné kostelní a mešní věci a vyžádal povolení od biskupské konzistoře ke sloužení mší. Kaple byla zasvěcena stejným světcům jako předchozí kaplička, v níž stály velké sochy obou světců, přenesené i do nové kaple. Pocházely ze zrušeného kláštera paulánů v Brtnici, r. 1784 byly darovány kostelu v Lukách nad Jihlavou, odkud se časem dostaly do Kozlova. Není vyloučeno, že stavba kaple v r. 1867 souvisí s vlnou cholery o rok dříve.² Do věžičky kozlovské kaple byl zavěšen malý zvon, odlitý r. 1748 z měděné zvonoviny. Měl spodní průměr 27 cm a vážil 13 kg. Nesl reliéfy dvou neznámých světců a nápis ST. MARIAE. Byl majetkem obce a v r. 1915 byl puklý darován k vojenským účelům.³ Vybavení kaple bylo prosté. V jihovýchodní části stál zděný oltář s dřevěným zazděným tabernáklem. Oltář byl ozdoben obrazem sv. mučedníků Jana a Pavla, soškou P. Marie Lurdské a soškou sv. Josefa. Jména neměla kaple žádné, jediný nepatrný příjem představovaly sbírky peněz při mších a pobožnostech. Potřebné věci pořizovala obec, která byla jejím vlastníkem, nebo dobrodinci.⁴ Rok nebo aspoň přibližnou dobu postavení první, malé kapličky v Kozlově neznáme. Určitým mezníkem by mohl být r. 1813, kdy brněnská biskupská kurie povolila sloužit mši v Kozlově čtyřikrát do roka ve všední dny. Listina z 24. 6. 1813, č. 670 byla uložena (1906) v kostelní pokladně.⁵ Na indikační skice z r. 1835 však žádná kaplička na návsi zakreslena není. Kurie později rozšířila fakultu z r. 1813 i na všední dny, kdy měl kaplan v kozlovské

škole vyučování, a mše se pak v těch dnech konala vždy, když si to někdo z farníků přál. V neděli nebo o svátcích se bohoslužby nekonaly s výjimkou velké mše o pouti v neděli po svátku sv. Jana a Pavla (26. 6.), pro niž si farář každoročně vyžádal tzv. binační fakultu, tj. povolení biskupské kurie sloužit druhou mši svatou v jednom dni. O pouti ministrovali ministranti z Vysokých Studnic, ve všední den kostelník. Odpoledne pak bývalo o poutích ještě požehnání. Náklady na mši o pouti zahrnovala do svých účtů obec. Podobně jako obyvatelé Rytířska chodili i obyvatelé Kozlova v neděli a o svátcích na mše a také ke zpovědi častěji do Jamného než do Vysokých Studnic. Do jamenského kostela bylo i z Kozlova blíže a vedla sem navíc schůdnější cesta.⁶

Od doby barokní dokreslovalo kolorit české a moravské krajiny velké množství drobných sakrálních staveb a plastik. I ve vysokostudnické farnosti stály pod širým nebem četné dřevěné kříže, několik božích muk nebo soch a na stromech bylo zavěšeno několik svatých obrázků. Zvláště cenná je kamenná socha sv. Jana Nepomuckého ve Vysokých Studnicích v životní velikosti z 1. čtvrtiny 19. století. Stojí na kamenném podstavci v horní části vsi na rozcestí císařské silnice, cesty vedoucí vzhůru kolem fary a školy ke kostelu a silnice směřující k Lukám. Na podstavci chybí jakýkoliv nápis nebo letopočet, i kartuš na jeho přední straně je zcela prázdná. Ještě starší, avšak s menší uměleckou hodnotou, je kamenná poklona se sochou P. Marie a sv. Jana Nepomuckého na návsi ve Věžnicích. Na čtyřbokém zděném podstavci, opět bez nápisu, stojí vysoký žulový sloup s patkou a římsovým plintem, na sloupu je socha P. Marie s dítětem, klečící Jan Nepomucký a v úrovni jeho kolenou dvě hlavy andělů. Poklona se datuje do 2. pol. 18. století, její celková výška je přes 4,5 m a byla původně polychromovaná.⁷

U cesty vedoucí od císařské silnice ke Kozlovu stál o samotě asi 400 m od křižovatky ještě v první třetině našeho století pamětní kámen, jehož značná vrchní část byla uražena. Měl rozměry 40 (výška) x 55 (šířka) x 15 cm. Na kameni byl rýhami vyznačen kříž, vlevo od něho meč, vpravo pravděpodobně dýka. Křížový kámen měl starobylý vzhled, farář Mašíček odhadoval jeho stáří na několik set let a považoval ho za tzv. cyrilometodějský kříž, tj. kříž postavený v místě, kudy se ubírali oba bratři při svých misiích. Ve skutečnosti to byl tzv. smírčí kámen, označující místo nějakého neštěstí nebo násilného činu na cestě ke vsi. Tyto kameny pořizovali na své náklady odsouzení pachatelé a nejvíce jich pochází ze 16. – 18. století.⁸

* K drobným sakrálním stavbám můžeme zařadit i zvoničky ve Věžnicích a na Rytířsku. Zvon, který visel na dřevěném sloupci ve Věžnicích, nebyl přesně datován. Pocházel asi z 18. století, byl odlit z měděné zvonoviny, při spodním průměru 32 cm vážil asi 18 kg a ozdoben byl pouze reliéfem sv. Václava. Byl majetkem obce a v r. 1917 byl odevzdán k vojenským účelům. První světovou válku naopak přečkal malý zvon, visící na dřevěném sloupu na Rytířsku. Byl majetkem osady, ve spodním průměru měřil 22 cm a odlit byl z měděné zvonoviny v r. 1806 ve Znojmě, jak udával nápis na něm: 1806 goss in Znaim Johann Florido. Výčet starých zvonů ve farnosti doplňuje ještě zvon, který visel do r. 1917 na skladišti hasičského sboru ve Vysokých Studnicích, založeného v r. 1889. Odlit byl v r. 1798 z měděné zvonoviny jihlavským zvonařem Franzem Weinerem z prostředků bývalého studnického rychtáře Jakuba Jana Musila. Zvon nesl nápis

FRANZ WEINER ZWONAR W GIHLAVGE
eX pensIs IaCobI IoannIs MVsIL
pagI hVIVs antIqVI IVDICIs

a dva obrázky, sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého. Při spodním průměru 35 cm vážil asi 25 kg a byl majetkem obce. Pro jaký účel byl odlit a kde původně visel, není známo; snad byl upevněn někde na návsi, aby se kvůli zvonění nemuselo neustále vystupovat do kostelní věže. Odevzdán byl pro válečné účely v říjnu 1917.⁹

Ke zřízení a pro vydržování každé fary bylo vždy zapotřebí určitého kmenového jmění, jehož právním nositelem nebyla farní obec jako u protestantů ale kostel. Katolický kněz byl jen uživatelem farního majetku, skládajícího se ze záduší, obročí (prebendy) a nadací. Zádušní, nebo také kostelní jmění zahrnovalo nemovité i movité jmění, jež sloužilo k udržování kostela, jeho zařízení, fary, kaplí, hřbitovů apod. Církev dávala přednost pozemkovému majetku, protože měl trvalejší povahu než proměnlivý úrok z kapitálů.¹⁰

Fara ve Vysokých Studnicích byla chudá. Její nemovité jmění se skládalo z budovy kostela Nejsvětější Trojice, hřbitova se třemi hřbitovními kaplemi a pastvinou kolem něho, budovy fary a farní zahrady. Pastvina kolem hřbitova o výměře 5 arů 25 m² byla ponechána k všeobecnému použití jako cesta a nepatrnou daň z ní platila až do r. 1906 obec. Farní zahrada měřila 7 arů 88 m² a daň z ní platila také do r. 1906 obec. Cesta od fary ke kostelu byla obecním majetkem¹¹. Nejcennějším movitým majetkem kostela byly bohoslužebné předměty, některé z nich ve stříbře. O stříbrné věci kostel přišel v r. 1809, kdy císař František I. nařídil pro špatnou finanční situaci státu v době vleklých protinapoleonských válek vydat veškeré kostelní zlato a stříbro do císařské mincovny. Kostel tehdy pozbyl stříbrnou monstranci o váze 3 liber,¹² stříbrné ciborium¹³ (30 lotů),¹⁴ stříbrný pacifikál¹⁵ s ostatky sv. Kříže, sv. Kandidy, sv. Šebestiána a sv. Donáta (1 libra 21 lotů), stříbrný spodek kalicha a stříbrnou nádobku na svaté oleje (27 lotů). Za tyto odevzdané předměty byla kostelu dána obligace dvorské komory z 1. 2. 1810, č. 8944 na 50 zl. v.m. Obligace tvořila tzv. stříbrný fond.¹⁶ Časem snad byly stříbrné věci kostelu vráceny, nebo si kostel opatřil nové, neboť ještě počátkem 20. století vlastnil několik cenných nádob. Jednou z nich byla nádobka na svaté oleje, pocházející ze zrušeného premonstrátského kláštera Hradisko u Olomouce, s reliéfy sv. Petra a Pavla a s nápisem Monasterium Gradiscence 1648, ukradená r. 1922. Jiná nádobka na svaté oleje, kruhová, hladká, byla z pozlaceného stříbra s nápisem A.M.S.I.W.1737. Stříbrný pozlacený kalich z 1. pol. 19. století měl na kruhové noze rokokový ornament a tři oválné porcelánové medailonky s malbami Poslední večeře, Ukřižování a Vzkříšení. Za zmínku stojí ještě zlacená monstrance z 2. pol. 18. století a šest cínových svícňů na hlavním oltáři z 19. století se značkami S:W, FEIN ZINN.¹⁷ Cenné kostelní předměty lákaly zloděje, jen za faráře Purdiny byla fara několikrát vyloupena. Inventáře kostela ve Vysokých Studnicích bývají velmi často součástí kostelních účtů.¹⁸

Příjmy kostela za rok byly nepatrné. Peníze v hotovosti byly pro kostel získávány sbírkami při mších, dary jednotlivců, z pozůstalostí farářů, z funerálií,¹⁹ ofěr,²⁰ z některých fundací (nadací) a z úroků z cenných papírů, tzv. kapitálů. Z cenných papírů vlastnil kostel r. 1882 jen jeden, státní dlužní úpis z 1. 2. 1871, č. 53014 v hodnotě 500 zl. s 5 % úrokem. Asi $\frac{4}{5}$ částky patřily k jmění vlastnímu a $\frac{1}{5}$ k jmění zádušnímu neboli fundáčnímu. Z tohoto cenného papíru měl kostel ročně 17 zl. úroku a ze zádušního jmění 1 zl. 85 kr. Příjmy však byly stabilně menší než každoroční vydání a pravděpodobně poprvé se schodek v účtech podařilo vymazat až r. 1905 faráři C. Mašičkovi. Třetinu každoročního schodku (tzv. tangentu) hradilo c.k. moravské místodržitelství

z náboženského fondu. Počátkem každého nového roku požádal farář biskupskou konzistoř v Brně, aby zaslala moravskému místodržitelství žádost o úhradu. Úhradu vyplatil farář berní úřad proti kvitanci. Zbývající $\frac{2}{3}$ uhrazoval farář z částky na světlo v budoucím roce.²¹ Z věcných darů je možno uvést bílý, po stranách květovaný pluviál²² v ceně 50 zl., darovaný kostelu r. 1881 Spolkem klanění se nejsvětější Svátosti Oltární ve Vysokých Studnicích, 12 m dlouhý červený koberec z vlněné látky, darovaný r. 1883 manželkou továrníka Karla Löwa v Heleníně, nebo z téhož roku nové červené obleky pro ministranty, darované Annou hraběnkou Widmannovou z Luk.²³

Odměňování lokálních kaplanů a jiných pomocných kněží bylo nedostatečné. Císař Josef II. zvýšil lokálním kaplanům platy ze 180 zl. na 350 zl. ročně. Po různých pokusech přilepšit duchovenstvu a zvýšit důchod kněží nutný k jejich slušné výživě (tzv. kongrua) byl r. 1885 vydán zákon, obsahující prozatímní ustanovení o dotaci katolického duchovenstva. Na počátku existence lokální farnosti ve Vysokých Studnicích pobíral kaplan 300 zl., zákonem z r. 1885 byl zdejšímu farářovi zvýšen příjem na 700 zl. r.č. Další příjem menších částek plynul kaplanům z nadací na sloužení mší za zemřelé a patřily jim také štolové poplatky za úkony těmto poplatkům podléhajícím.²⁴ Pokud finanční příjem kaplanovi nestačil, mohl požádat náboženskou matici o podporu.²⁵ Výživa kněží na starých farách, založených do 2. pol. 18. století bývala zajišťována desátkem, jehož finanční hodnota bývala většinou vyšší než příjem v hotových penězích. To však nebyl případ vysokostudnických kaplanů, obyvatelé farnosti odevzdávali i nadále desátky louckému farářovi. Zahrnovaly desátek z hus, másla, kuřat (tzv. letníky) a obilí (desátek vytýkaný). Desátkem byli povinni všichni sedláci, chalupníci i domkáři, ne však poddaní žijící a pracující na panských dvorech.²⁶ Desátky byly zrušeny r. 1848 za přiměřenou finanční náhradu.²⁷

Kaplan se při výkonu duchovní správy neobešel bez několika laických osob, které mu byly nápomocny. Byli to především dva "kostelní otcové" (Kirchenväter), volení na tzv. hromadách z vážených sedláků. Starali se o dobrý stav kostela, jeho inventář, kontrolovali kostelní účty a opatrovali jeden klíč k pokladně s kostelními penězi.²⁸ Později, po vydání zemského konkurenčního zákona č. 11/1864 z.z. pro Moravu a dalších zákonů, obstarávaly církevní záležitosti v obcích kostelní konkurenční výbory. Byly voleny na tři roky, měly vždy nejméně pět členů a zastoupeny v něm byly všechny vsi ve farnosti. Členové vykonávali svou funkci bezplatně. Výbory byly pro konkurenční záležitosti orgánem usnášejícím a dozírajícím, projednávaly především rozpočet a vyřizovaly roční účet.²⁹ Činnost kostelních konkurenčních výborů skončila v r. 1949, kdy starost o hmotné zajištění církví převzal stát. Ve vysokostudnické farnosti byl volen konkurenční výbor šestičlenný, po dvou zástupcích z každé obce. Předseda výboru byl vždy z Vysokých Studnic, místopředseda střídavě z Kozlova a z Věžnic. Jednání v konkurenčních záležitostech probíhalo s moravským místodržitelstvím písemně prostřednictvím c.k. okresního hejtmanství, farář se obracel na okresního hejtmana nebo na okresního inženýra, který míval konkurenční záležitosti na starosti.³⁰ Při bohoslužbách a dalších církevních úkonech byli kaplanovi nápomocni ministranti, kostelník, varhaník, kalkant a hrobník. O počtu ministrantů pro dobu do r. 1888 nejsme zpraveni, ale bývali zřejmě podobně jako v pozdější době dva. U Božího hrobu ministrovali bez nároků na odměnu všichni studničtí školáci. Kostelníkovi vypomáhal počátkem 20. století o nedělích a svátcích pomocník, pro starší dobu pomocník kostelníka doložen

není. Na varhany v kostele hráli často učitelé, aby si přilepšili ke svému skromnému platu. Kalkant šlapal v kostele měchy u varhan. Tato funkce byla koncem 19. a počátkem 20. století spojena s funkcí hrobníka osobou Jakuba Součka, domkáře ve Vysokých Studnicích. J. Souček se stal hrobníkem 26. 8. 1866, tedy krátce po pruském vpádu do českých zemí, a pohřbíval celých 48 let až do r. 1914. Hrobník si od nepaměti ponechával trávu ze hřbitova a z pastviny kolem hřbitova. Všechny tyto své pomocníky si vybíral kaplan. Odměňování byli menším obnosem paušálně za celý rok a dále pak dostávali několik krejcarů od každého úkonu zvlášť. Výši odměn známe až pro počátek 20. století. Kostel ve Vysokých Studnicích, vzdálený od vsi, bylo třeba v noci hlídat před vyloupením, proto ustanovil farář se souhlasem předsedy konkurenčního výboru ponocného kostela. Placen byl obcí, ovšem nedostatečně, proto bylo hlídání svěřováno obecnímu ponocnému nebo kostelníkovi. Jak z výše uvedeného vyplývá, mohly se funkce při kostele různým způsobem kumulovat. Písemných zpráv není o farských hospodyních.³¹

Byla již zmínka o mších v kozlovské kapli. Ve farním kostele sloužil kaplan nedělní mši vždy ráno, o studnické pouti sloužil dvě. O mších ve Věžnicích nejsme informováni, nejsou však vyloučeny ani bohoslužby pod širým nebem čas od času při nějakých slavnostnějších příležitostech.³² Ve všech třech obcích konali farníci společné pobožnosti bez přítomnosti kněze. Ve Vysokých Studnicích se konaly vždy navečer po celou oktávu sv. Jana Nepomuckého u sochy světce ve vsi.³³ V Kozlově se lidé scházeli k pobožnosti křížové cesty v době postní v neděli odpoledne v kapli, v oktávu sv. Jana Nepomuckého navečer v kapli a k pobožnosti vítězného růžence v pondělí a v úterý po pouti večer v kapli. Ve Věžnicích se lid scházel ke společné večerní pobožnosti u sochy P. Marie od svátku sv. Jana Nepomuckého do svátku Nejsvětější Trojice.³⁴

Kromě domácích oslav církevního svátku nebo oslav v blízkém okolí se farníci zúčastňovali poutí i do vzdálených míst, trvajících několik dní. Každoročně se vypravovali na Zelenou Horu u Žďáru, do Štoků, Přibyslavic a do Vranova u Brna, některý rok putovali také do Kostelního Vydří. Někteří jednotlivci se přidávali k poutníkům z jiných farností a šli s nimi až do Vambeřic v Kladsku, Filipova u Šluknova v severních Čechách nebo do Maria Zell ve Štýrsku.³⁵

V letech 1784–1888 se vystříдалo na brněnském biskupském stolci osm biskupů. Všichni vykonali během svého episkopátu ve Vysokých Studnicích vizitaci a udíleli při ní svátost biřmování. Dva z nich navštívili farnost dvakrát. Matěj František hrabě Chorinský (biskup v letech 1777–1786) přijel na vizitaci farnosti (tehdy ještě loucké) v r. 1778, Jan Lachenbacher (1786–1799) v r. 1790, Vincenc Josef hrabě Schrattenbach (1799–1816) v r. 1803, Václav rytíř Stuffer (1816–1831) v r. 1818 a 1827, František Gindl (1831–1841) v r. 1838, Antonín Arnošt hrabě Schaffgotsch (1841–1870) v r. 1845 a 1862, Karel Nöttig (1870–1882) v r. 1871 a František Sales. Bauer (1882–1904) v r. 1886 a podruhé ještě v r. 1902. Počet biřmovaných známe jen pro r. 1886; 17. 7. 1886 udělil biskup František Bauer ve Vysokých Studnicích biřmování 240 farníkům.³⁶ Vedle biskupských vizitací se každoročně konaly, většinou v květnu nebo v červnu, vizitace děkanské. Při nich přijel do farnosti měřínský děkan vždy v doprovodu některého dalšího faráře v děkanství.

Jednou z důležitých povinností kaplana, za níž však nepobíral žádnou odměnu, byla výuka školních dětí náboženství. Výuka náboženství na triviálních školách byla chápána jako povinnost duchovních správců.³⁷ Školy byly ve všech třech obcích, v Kozlově

vznikla v r. 1788, ve Vysokých Studnicích v r. 1796 a ve Věžnicích v r. 1818. Křesťanské cvičení se před r. 1888 odbyvalo každý nebo téměř každý týden v odpoledních hodinách. V Kozlově se konalo v kapli, ve Věžnicích ve škole, obě obce byly povinny poslat pro faráře povoz. Koncem školního roku vypsali duchovní správce učitelům z křestní matriky seznam dětí, které šly po prázdninách do první třídy.³⁸

Další povinností vysokostudnického kaplana byla starost o chudé v obvodu své farnosti. Na příkaz Josefa II. byly v letech 1781–1787 zavedeny ve všech zemích rakouské monarchie farní chudinské ústavy, které zůstaly základem veřejné chudinské péče až do vydání domovského zákona v r. 1863. Příjmy farních chudinských ústavů byly regulovány předpisy, zdrojem byly kostelní i zvláštní sbírky, odkazy, určitý podíl z pozůstalostí světských katolických duchovních, procenta z výtěžků dobrovolných dražeb a peněžité pokuty.³⁹ Pro praktické vykonávání chudinské péče byl volen na pomoc kaplanovi "otec chudých". Býval nejčastěji z Věžnice, aby se vyvážila skutečnost, že "kostelní otcové" bývali z Vysokých Studnic a z Kozlova. Podrobný přehled o počtu chudých a výši podpory, skládající se jak z financí tak z potravin, máme nepřetržitě od r. 1825.⁴⁰ R. 1825 bylo ve farnosti 5 chudých, 2 z nich dostali pololetně 16 zl. 5 ¹/₅ kr. a 3 dostali po 6 zlatých. Do fondu bylo získáno a rozděleno 4 ¹/₂ měrice žita, 3 měrice ječmene, ³/₈ měrice hrachu a 9 měric brambor.⁴¹ Počet podporovaných každoročně kolísal, lišilo se i množství peněz a naturálií, které se podařilo každoročně shromáždit. Např. v r. 1827 byla do chudinské pokladny získána suma 104 zl. 41 kr., z toho 15 zl. bylo z pokut. Peníze do fondu plynuly i za povolování muziky a zdroje se časem rozšířily i o úroky z kapitálů. Po r. 1848 se naturální zdroje, získávané pravděpodobně nejvíce od velkostatku, silně omezily a chudým byly rozdělovány jenom peníze. V r. 1857 dostalo 7 osob 24 zl. r. č. a 1 člověk poloviční obnos 12 zl. r. č. V 80. letech stoupl počet podporovaných na 12–15 a jejich měsíční podpora činila maximálně 50 kr., celkově byla v těch letech rozdělována suma 40–60 zl. V té době nebyli z fondu podporováni jen chudí, nýbrž i nemocní, pohořelí a cestující. Účty vedl studnický kaplan nebo loucký farář, každoročně je podepisoval ještě správce velkostatku, "otec chudých" a jeden ze sousedů a také děkan při vizitaci. Farní chudinský ústav byl po dlouhá desetiletí hlavním podporovatelem chudých, obce se začaly o chudé intenzivněji zajímat od 60. let 19. století po vydání zákona o domovském právu.

Celková byrokratizace státní správy ve 2. pol. 18. století se odrazila i na zvýšeném množství písemností vedených na farách. Stát přesunul na farní úřady některé nové úkoly, jako bylo publikování úředních nařízení a vyhlášek, vedení matrik (od r. 1781), dohled na zdravotní stav obyvatelstva, oznamování násilí na poddaných krajským úřadům. V souvislosti s tím písemná agenda dále vzrostla a z duchovní správy se stal farní úřad v pravém smyslu slova. Studniční kaplani a faráři vedli podobně jako ostatní kněží pamětní knihu zvanou Domácí protokol (Protocollum domesticum, Hausprotokoll), matriky, ohlášky bohoslužeb, ohlášky snoubenců, záznamy o vyučování náboženství, podací protokol, knihu kostelních účtů, knihu účtů chudinského fondu a další písemnosti. Matriky jsou vedle pamětní knihy nejcennějšími farními písemnostmi. Ve Vysokých Studnicích je začal zapisovat do nových, předtištěných, v r. 1784 úředně nařízených formulářů první kaplan Karel Kos na podzim 1784, krátce po svém nastoupení. Matriky se dochovaly dodnes v úplnosti ve všech třech řadách v Moravském zemském archivu⁴² v Brně, novější svazky dosud zůstávají na matričním úřadě v Lukách nad Jihlavou.

Starší záznamy vedl farář v Lukách a dochovaly se v úplnosti od r. 1660 rovněž v brněnském zemském archivu. Katoličtí kněží byli pověřeni též vedením židovských matrik. Z Vysokých Studnic se dochoval jen malý zbytek jednoho smíšeného svazku.⁴³ Několik prvních listů matriky sňatků z let 1784–1811 bylo zničeno při požáru fary v r. 1904, při němž shořela téměř celá ves. Farář Mašíček chybějící listy doplnil podle opisů matrik v biskupské konzistoři. Při požáru shořelo i několik listů pamětní knihy, které již nahrazeny být nemohly.⁴⁴ Zda shořely některé knihy nebo spisy úplně, není známo, spisů se však příliš nezachovalo. Představu o rozsahu písemné agendy po r. 1871 poskytují podací protokoly.⁴⁵ Písemnosti jsou psány většinou německy, zpočátku též latinsky. Po vydání souhlasu brněnského biskupství v r. 1871 docházelo k počesťování farní administrativy. Češtinu začal jako první používat farář Christian Sohn, který začal ve Vysokých Studnicích působit v r. 1874.

Důležitější písemnosti stvrzoval kaplan vedle svého podpisu také otiskem pečeti do červeného vosku. Jsou známy dva druhy pečeti, starší typ s Nejsvětější Trojicí a mladší s kostelem v pečetním poli. Starší typ pečeti je mírně oválný o rozměrech 33x30 mm, v pečetním poli sedí na zeměkouli vlevo Ježíš Kristus s křížem v pravé ruce, vpravo sedí Bůh Otec, nad jejich hlavami se vznáší holubice symbolizující Ducha Svatého. Latinský opis, provedený majuskulním písmem v jednom řádku a oddělený zevnitř linkou a zvnějšku věncem, zní + SIGIL: ECCLES: LOCALIS: ALTOSTUDNICENSIS. Pečeť lze doložit mezi léty 1840–1850.⁴⁶ Významná a nápadná poloha studnického kostela byla zřejmě inspirací při výrobě nového typáře, užívaného asi od r. 1851. Tento typ pečeti je též oválný o velikosti 30x26 mm, v pečetním poli stojí na skále kostel s věží vpravo. Německý opis, napsaný majuskulním typem písma, je oddělen zevnitř linkou a vně perlovcem a zní + SIGIL DES HOCHSTUDNITZER KIRCHNENSP. Tento typ pečeti můžeme doložit z let 1851–1864.⁴⁷

První svazek pamětní knihy, založený r. 1796 kaplanem Josefem Lojkem, obsahuje prakticky výhradně jen záznamy týkající se duchovní správy, posloupnosti beneficiátů, kostelního majetku apod., velké historické události, jako byly protinapoleonské války, revoluční roky 1848–1849, prusko–rakouská válka r. 1866 nebo vlna cholery ve stejném roce, přechází mlčením. A právě cholera, zavlečená sem r. 1866 pruskými vojáky, měla pro obyvatele farnosti tragické důsledky. Dva dny po bitvě u Hradce Králové zemřel 5. července ve Vysokých Studnicích na cholera 31-letý pruský voják Ferdinand Ernest August Neinta (?) pocházející z oblasti Štětína a 7. července byl pohřben na místním hřbitově. Cholera pak řádila ve farnosti celé čtyři měsíce, během nichž zemřelo 40 převážně starších lidí, ve Vysokých Studnicích 22, v Kozlově 11 a ve Věžnicích 7. Ve Studnicích byl téhož roku postaven zemřelým na návsi na památku kříž.⁴⁸ Tento pruský voják nebyl prvním nepřátelským vojákem, uloženým k věčnému spánku na studnickém hřbitově. V letech 1741–1742 na něm byli pohřbeni Sasové a Francouzi, bojující proti Marii Terezií v tzv. válce o rakouské dědictví. Ve farním archivu se o tom uchovává pamětní záznam, který zní: "Multi Saxones et Galli in hoc coemeterio Studnicensi sepulti quiescunt, qui quondam in vivis quiescere noluerant."⁴⁹ Z paměti-hodných událostí popsal podrobně Christian Sohn úder blesku do kostela 5. 7. 1875. Stalo se to při mši o svátku sv. Cyrila a Metoděje o půl desáté dopoledne, jíž se zúčastnilo asi 500 lidí. Blesk uhodil do věže a pronikl dvěma proudy skrz zeď nad kazatelnou dovnitř kostela. Farář Sohn byl sražen dolů z kazatelny a chvíli zůstal ležet na je-

jích schodech bez hnutí, takže lidé ho považovali za mrtvého. Když se probral, uviděl, jak někteří lidé, hlavně v přední části kostela a kolem oltáře P. Marie, leží v mdlobách na zemi a ti, kteří byli schopni chůze, se tlačili k hlavním dveřím. Blesk proletěl kazatelnu, odtud přes celou šířku lodi přes dveře do sakristie, kde ochromil tři osoby, které tu seděly. Nejsilněji blesk zasáhl Josefa Matulu a jeho ženu, oba však přežili a uzdravili se. K tomu jim dopomohl trochu zvláštní, ale zřejmě účinný způsob léčby: byli zahrabáni do hlíny! Jedné staré ženě údajně zčernala po úderu blesku tvář a zůstala tak navždy poznamenaná. Blesk našťastí nikoho nezabil, ani nezapálil kostel. Když se lidé uklidnili, farář vzdal díky Bohu za zázračné ochránění, odsloužil tichou mši a učinil návrh, aby byla do kostela zakoupena socha P. Marie Pomocnice, na jejím podstavci tato hrozná událost zaznamenána a každý rok v týž den slavná mše svatá před vystavenou svátostí oltářní sloužena a Te Deum zpíváno. Farář zapsal celou tragickou událost se šťastným koncem do pamětní knihy hned druhý den. Tentýž den toho schopen nebyl, jak poznamenává na konci zápisu: "Psáno 6. července 1875, neb 5. července mně psáti nebylo možná." Socha P. Marie byla skutečně pořízena. Na podzim 1877 v den hlavního posvěcení chrámu Páně byla za velké účasti lidu přinesena v průvodu družiček z fary, slavnostně instalována na oltáři a posvěcena. "Bylo to Bohu díky jednoho z nejkrásnějších podzimních dnů...", napsal farář s úlevou do pamětní knihy.⁵⁰

Teprve farář Josef Skála, spravující vysokostudnickou farnost v letech 1880–1891, napsal jako první do pamětní knihy několik stručných záznamů, které se netýkají církevních záležitostí. Všechny obsahují zprávy o živelních pohromách a nešťastných událostech. Nejstarší zápis je o prudké bouři s krátkým, ale silným krupobitím v neděli před sv. Bartolomějem (21. 8.) 1881, která způsobila velké škody na ovsech, hlavně u Věžnice a u Kozlova. Na konci téhož roku a na počátku příštího postihl Věžnici "pád dobytka". V březnu 1887 zemřeli čtyři členové rodiny Františka Macha, pololáníka v Kozlově čp. 36, po požití zkaženého syrového vepřového masa. Na podzim 1888 postihly farnost čtyři zhoubné požáry. V neděli 16. 9. vypukl oheň ve Vysokých Studnicích v čp. 23 a rozšířil se i na vedlejší dům čp. 22 a chalupu. O pět dní později shořela stodola při čtvrtlánu čp. 62 a 5. 10. v noci vypukl požár v pololánním domě čp. 19 se stodolou, rozšířil se i na stodolu pololánu čp. 21 a chalupu čp. 20. Škoda byla značná a na farářovu žádost udělil císař František Josef I. postiženým podporu 400 zl. z vlastních prostředků. V říjnu téhož roku vznikl požár v domě čp. 5 ve Věžnici a rozšířil se na několik okolo stojících domků. Všechna obydlí byla tak zničena, že jejich ruiny stály na místě ještě za několik let.⁵¹ V důsledku těchto ničivých požárů vznikly o rok později ve všech třech obcích, Vysokých Studnicích, Kozlově a Věžnicích, sbory dobrovolných hasičů. Několik dalších zpráv pochází z r. 1890, který je již mimo náš zájem. Je škoda, že se duchovní těmto událostem mimo sféru jejich působení nevěnovali ve větší míře a nezanechali nám svědectví o životě lidí v dřívějších dobách.

Život duchovních v lokální farnosti Vysoké Studnice byl těžký. Vždyť už jen samotný počet obyvatelstva ve farnosti, o něž se starali, přesahující na konci námi sledovaného období 1200, byl velký. Až na několik osob židovského vyznání byli jistě všichni praktikujícími katolíky. Po velkou část roku, hlavně v zimě, bylo pro duchovní často problémem své přesporní farníky navštěvovat a naopak pro věřící docházet pravidelně do svého farního kostela. Kostel i kněží se museli neustále potýkat s nedostatkem financí. Ten byl zčásti zmírňován ochotou lidí pořizovat nadace nebo vykonat jiné, pro kos-

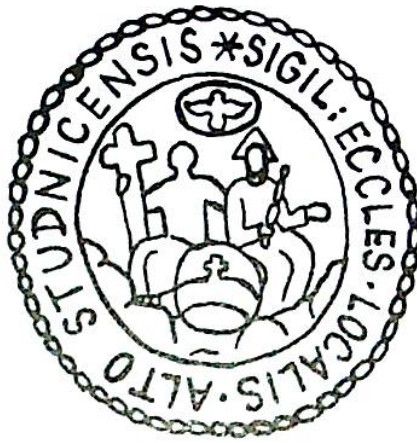
tel či pro správce farnosti prospěšné věci.⁵² Jestli někdo z obyvatel farnosti následoval svého kněze v jeho stopách a zvolil si církevní dráhu, nemůžeme s jistotou říci. Víme jen, že 5. 8. 1888 sloužil ve farním kostele Nejsvětější Trojice svou první mši Arnošt Svoboda, syn Antonína Svobody, učitele ve Věžnicích, který se však nenarodil ve zdejší farnosti, ale v Řehořově, nacházejícím se v sousední farnosti Kamenice.⁵³

V r. 1888 se lokální farnost ve Vysokých Studnicích stala, stejně jako všechny ostatní lokální farnosti v českých zemích, zcela samostatnou a plnoprávnou farností. Tímto rokem je instituce lokální farnosti, zaváděná v habsburské monarchii od 17. století, zrušena a natrvalo z našich dějin mizí.

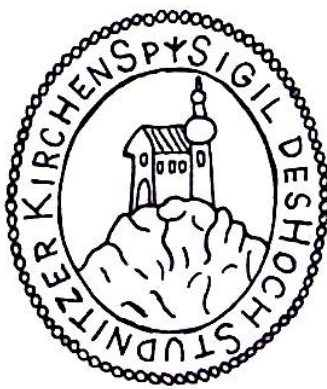
POZNÁMKY

- 1 První část studie byla uveřejněna v minulém čísle VSV, oddíl věd společenských, s. 3–19.
- 2 Státní okresní archiv (SOKA) Jihlava, Obecní úřad Kozlov, inv. č. 13 Pamětní kniha 1910–1957, pag. 15; Farní úřad Vysoké Studnice, *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 41, 230–233. Farář Cyril Mašíček (1903–17) považoval dvě velké sochy světců na dřevěných podstavcích vedle oltáře za sochy sv. Vojtěcha a sv. Mikuláše. Srov. tamtéž, pag. 231.
- 3 FÚ Vysoké Studnice, *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 55.
- 4 *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 363.
- 5 SOKA Jihlava, FÚ V. Studnice, inv. č. 85, kart. 1.
- 6 *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 231–233; *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 174.
- 7 *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 378; Památkový ústav v Brně, Archiv bývalého Památkového ústavu pro Moravu a Slezsko v oddělení dokumentace, evidenční památkové listy.
- 8 *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 378; Josef František SVOBODA, *Památné kameny na moravském Horácku*, Věstník Československého zemědělského musea 10, 1937, č. 2, s. 76.
- 9 *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 55–56. Typ písma přepisujeme podle pamětní knihy. Chronogram v latinské části nápisu na zvonu udává rok jeho odlití 1798, pamětní kniha však uvádí rok jeho výroby o 5 let nižší. V gruntovní knize se zápisy z Vysokých Studnic se Jakub Jan Musil čp. 28 podepisuje jako rychtář i po r. 1793, až do 22. 10. 1795. Po 4. 1. 1796 se objevují podpisy rychtáře Matěje Jaroše. Srov. Moravský zemský archiv (MZA) Brno, C 17, inv. č. 9376, pag. 35, 36.
- 10 Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století*, Praha 1987, s. 188. Kapitály – cenné papíry.
- 11 *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 76–77, 260.
- 12 1 libra – 0,56 kg.
- 13 Ciborium – liturgická nádoba sloužící k uchovávání posvěcených hostií ve svatostánku. Nejčastěji má podobu kalicha s víčkem.
- 14 1 lot – 17,5 g.
- 15 Pacifikál – zdobený kovový kříž, někdy s ostatky svatých, uctíváný políbením při liturgii nebo při vítání církevního hodnostáře při vstupu do kostela.
- 16 *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 13; Srov. též Gregor WOLNY, *Kirchliche Topographie von Mähren*, II. Abteilung, III. Band, Brünn 1860, s. 200.
- 17 Srov. Památkový ústav v Brně v pozn. 7.
- 18 SOKA Jihlava, FÚ Vysoké Studnice, inv. č. 13, 14, 15, passim.
- 19 Funerálie – poplatky odváděné při pohřbu.
- 20 Ofěry – dary při různých slavnostních příležitostech.
- 21 *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 115–116.
- 22 Pluviál – široký, až k patám sahající plášť, vpředu otevřený, užívaný při různých liturgických úkonech. Zhotovuje se ve všech liturgických barvách. Vpředu se zapíná na přezku, často umělecky zdobenou.
- 23 *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 156–157.
- 24 Nadace jsou zapsány bohužel velmi nečitelně, v *Pamětní knize*, I. díl, pag. 57–71, 175; Štolou se nazývá farní důchod, plynoucí většinou z duchovních výkonů, při kterých je kněz oděn štolou. Štola je liturgické roucho, asi 8 cm široký a 3 m dlouhý pás, ozdobený na koncích a uprostřed vyšitými

- kříži. Kněz se odívá štolou při určitých úkonech (mše, křest, oddavky, pohřeb atd.). Výše štolových poplatků byla určena štolovým řádem. Srov. *Ottův Slovník naučný (OSN)*, XXIV. díl, s. 808.
- 25 Srov. žádost faráře Josefa Skály o podporu z náboženského fondu v r. 1885. SOkA Jihlava, Okresní úřad–Okresní národní výbor Jihlava do r. 1949, Katalog I, inv. č. 1370, kart. 9.
- 26 SOkA Jihlava, FÚ Luka nad Jihlavou, inv. č. 2, nefol.; Josef VESELÝ, *Požítky a štola luckého faráře (Luka u Jihlavy) okolo r. 1800*, Český lid XI, 1902, s. 213–215. O desátkách z Věžnic srov. SOkA Jihlava, Písemná pozůstalost Bohumila Simonidese, rukopis Dějiny a paměti jamenského panství, fol. 365–366.
- 27 O výši náhrady srov. MZA Brno, B 19, inv. č. 2131.
- 28 R. ZUBER, *c. d.*, s. 202.
- 29 *Slovník veřejného práva československého*, sv. II, Brno 1932, s. 153.
- 30 *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 139; *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 353.
- 31 *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 220–222; *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 14, 246, 252, 258, 259, 355.
- 32 Přesný pořad bohoslužeb podávají Ohlášky služeb božích 1874–1903, SOkA Jihlava, FÚ Vysoké Studnice, inv. č. 1.
- 33 Oktáv sv. J. Nepomuckého – 8. den po světcově svátku, tj. po 16. květnu.
- 34 Svátek Nejsvětější Trojice – neděle po Seslání Ducha svatého, Seslání Ducha sv.– 50. den od zmrtvýchvstání Páně. O pobožnostech srov. *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 178.
- 35 *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 4; *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 177.
- 36 O biskupských vizitacích srov. *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 8, 14, 35. K posloupnosti brněnských biskupů srov. Rudolf DVORÁK, *Dějiny markrabství moravského*, II. díl, Brno 1906, s. 431; též *Dějiny brněnské diecéze (K 200. výročí založení)*, strojopis přiložený k II. dílu *Pamětní knihy*.
- 37 R. DVORÁK, *c. d.*, s. 501.
- 38 *Pamětní kniha*, II. díl, pag. 174, 206.
- 39 *OSN*, XX. díl, Praha 1897, s. 430–435, heslo Chudinství.
- 40 SOkA Jihlava, FÚ Vysoké Studnice, inv. č. 54, 55.
- 41 1 vídeňská měrice – 61,48 litru.
- 42 V MZA Brno se nacházejí 2 sv. matrik narozených (pokřtěných) z let 1784–1811 a 1812–82. matrika sňatků 1784–1811 a matrika zemřelých 1784–1811.
- 43 MZA Brno, E 67 Matriky, inv. č. 7177 Matriky židů 1828–1856. Svazek obsahuje 6 zápisů o narození a 3 zápisy o úmrtí Židů v Kozlově a ve Vysokých Studnicích. Některé z nich sahají až do 60. let. Všechny záznamy zapsal Jan Purdina.
- 44 Zničeny byly listy s pag. 95–122, které obsahovaly tyto kapitoly: Příjmy benefícia–od pag. 91. Inventář fary–od pag. 99, Příjmy kostela – od pag. 115. Srov. *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 252.
- 45 SOkA Jihlava, FÚ Vysoké Studnice, inv. č. 62–64, podací protokoly z let 1871–1903. Protokol obsahuje za r. 1871 26 podání, za r. 1872 69 podání, za r. 1887 124 podání, za r. 1888 73 podání.
- 46 SOkA Jihlava, FÚ Vysoké Studnice, inv. č. 69, kart. 1; SOkA Jihlava, FÚ Luka nad Jihlavou, inv. č. 18, kart. 1. Překlad opisu: Pečeť lokálního kostela vysokostudnického.
- 47 SOkA Jihlava, FÚ Vysoké Studnice, inv. č. 71, 72, kart. 1. Poslední slovo opisu zkráceno, celý opis zní: Sigil des Hochstudnitzer Kirchensprengels. Překlad: Pečeť obvodu vysokostudnického kostela. Srov. *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 147.
- 48 Obecní úřad Luka nad Jihlavou, Matrika zemřelých FÚ Vysoké Studnice 1812–1949; *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 13; Alois Josef PÁTEK, *Vlastivěda moravská. Jihlavský okres*, Brno 1901, s. 222.
- 49 SOkA Jihlava, FÚ Vysoké Studnice, inv. č. 68 (poznámky J. Lojka k pamětní knize), kart. 1; *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 13, 40. Překlad: Na tomto hřbitově studnickém našli pokoj mnozí Sasové a Francouzi, kteří kdysi za živa v klidu být nechtěli. Srov. též Vladimír URBÁNEK, *S kostelního vršku*, Od Horácka k Podyjí, 1933–34, s. 25.
- 50 *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 6–7. Doslovný přepis přinesly Jihlavské listy 30. 6. 1939 č. 26, s. 1–2; Srov. též Jan MATULA – Jaroslav MATULA, *Jak uhodil blesk do Studnického kostela*, Vlastivědný sborník kraje jihlavského I, 1922–23, s. 76.
- 51 *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 8.
- 52 Srov. např. zápis o dohodě faráře Františka Kvapila s pěti studnickými farníky z r. 1870, podle níž se farníci zavázali stavět každý rok o Božím Těle venku čtyři oltáře. *Pamětní kniha*, I. díl, pag. 5.
- 53 *Pamětní kniha*, I. díl, marginální záznam na pag. 8.

1. Pečeť lokálního kostela ve Vysokých Studnicích ze 40. let 19. století s Nejsvětější Trojicí v pečetním poli. Kresba V. Svěrák.

2. Pečeť obvodu kostela ve Vysokých Studnicích z 50. - 60. let 19. století s kostelem na skále v pečetním poli. Kresba V. Svěrák.

3. Socha Panny Marie s malým Ježíškem a sv. Janem Nepomuckým ze 2. poloviny 18. století n. návsi ve Věžnici. Foto V. Svěrák.

. Socha sv. Jana Nepomuckého z 1. čtvrtiny 19. století na návsi ve Vysokých Studnicích. Foto Josef Vomela.

**Der Pfarrsprengel Vysoké Studnice (Hochstudnitz)
in den Jahren 1784 – 1888
(II. Teil)**

Vlastimil Svěrák

Zu der Pfarrkirche der Heiligen Dreifaltigkeit in Vysoké Studnice gehörte seit dem Jahre 1867 die St. Johann und Paul-Kapelle in Kozlov. Ihre Bau-,Austattungs- und Betriebskosten wurden von der Gemeinde getragen. Sie wurde beim Bau der neuen Kirche im Jahre 1936 abgetragen. In den Dörfern und in der Umgebung gab es einige Holzkreuze, Martersäulen und Statuen. Die wertvollsten davon sind die steinerne Statue des hl. Johann von Nepomuk in Vysoké Studnice aus dem 1. Viertel des 19. Jhs. und die Martersäule mit den Statuen der Muttergottes und des hl. Johann von Nepomuk aus der 2. Hälfte des 18. Jhs.

Das Pfarrhaus in Vysoké Studnice war arm. Sein unbewegliches Eigentum bestand aus der Pfarrkirche, dem Friedhof mit drei Friedhofskapellen samt umliegender Weide, ferner aus dem Pfarrhaus und dem Pfarrgarten. Das wertvollste bewegliche Eigentum der Kirche waren silberne gottesdienstliche Gegenstände. Diese wurden im Jahre 1809 infolge der schlechten finanziellen Lage dem Staat übergeben. Die Einkünfte der Pfarrkirche waren gering, unzureichend war auch das Gehalt des Kaplans, das von dem Religionsverein ausgezahlt wurde. Der Kaplan erhielt anfangs 350 Gulden, im Jahre 1885 wurde das Gehalt des Pfarrers auf 700 Gulden jährlich erhöht. Der Zehnte gehörte dem Pfarrer in Luka.

Bei der Ausübung der Seelsorge halfen dem Kaplan "zwei Kirchenväter", nach 1864 ein sechsgliedriges Konkurrenzkomitee. Beim Gottesdienst und anderen kirchlichen Handlungen waren dem Kaplan die Ministranten, der Küster, der Orgelspieler, der Blasebalgtreter und der Totengräber behilflich. Zu den Pflichten des Kaplans gehörte auch der unentgeltliche Religionsunterricht für Schulkinder. Eine weitere Pflicht war die Beaufsichtigung der Armenpflege aus den Mitteln des Pfarrarmenhauses.

Die Kapläne führten eine umfangreiche schriftliche Agenda. Die wichtigsten Dokumente waren die Matrikeln, die vollständig erhalten wurden und das Gedenkbuch, Hausprotokoll genannt, das im Jahre 1796 von dem Kaplan Josef Lojek gegründet wurde. Das Gedenkbuch verzeichnet die Begebenheiten, die sich fast ausschließlich auf die Seelsorge beziehen. Der Pfarrer Christian Sohn beschrieb ausführlich den Blitzschlag in die Pfarrkirche während des Gottesdienstes am 5. 7. 1875. Der Pfarrsprengel wurde im Jahre 1866 von der Choleraepidemie schwer betroffen, bei der 40 Menschen starben. Im Jahre 1888 wurde die Institution der lokalen Pfarrsprengel aufgehoben und das Pfarramt erlangte die zuständigen Rechte.

Übersetzung : Alena Jakubíčková

Adresa autora:

PhDr. Vlastimil Svěrák, Státní okresní archiv, Hluboká 1, 586 01 Jihlava